

LA CASA DE L'ALMOINA I LA CATEDRAL DE MALLORCA. UN DIÀLEG ENTRE EL GÒTIC I EL RENAIXEMENT

Concepció Bauçà de Mirabò Gralla

CESAG-Universidad Pontificia Comillas

Resum: Estudi documental centrat en la Casa de l'Almoina de Palma. L'edifici, tradicionalment conegut per la seva originalitat en l'arquitectura mallorquina, s'analitza com a part del conjunt d'estances secundàries de la Catedral de Mallorca i es relaciona amb el nucli humanista del capítol que el promogué en 1526. Des d'aquest context, el seu bilingüisme estilístic i particularitats s'expliquen gràcies a la confluència d'una arrelada tradició gòtica insular representada per dos mestres locals procedents de les obres reials, i les novetats renaixentistes importades per l'escultor Joan de Salas.

Paraules clau: catedral, arquitectura, almoina, Gòtic, Humanisme, Renaixement.

Abstract: Documentary study of the Casa de la Almoina, in Palma, Spain. This building, widely distinguished as one of the most original examples of architecture in Majorca, is analyzed as part of the set of secondary rooms of the Majorcan Cathedral and connected with the humanist core of the canons who promoted its construction in 1526. In this context, the stylistic bilingualism and distinctive features of the Casa de la Almoina are explained by the convergence of a deeply rooted insular Gothic tradition, represented by two local master architects who participated in royal works, and the Renaissance novelties brought into the country by sculptor Joan de Salas.

Key words: cathedral, architecture, alms, Gothic, Humanism, Renaissance.

Rebut el 16 de maig. Acceptat el 20 de desembre de 2017.

Abreviatures: ACM = Arxiu Capítular de Mallorca, ARM = Arxiu del Regne de Mallorca.

Introducció

A les ciutats medievals, la pràctica de la caritat es materialitzà en institucions benèfiques patrocinades per l'Església, com les pies almoines. Establertes a l'ombra de les catedrals i mantingudes pels seus capítols, les cases on s'ubicaren sovint foren ampliadades durant l'edat moderna. Amb tot, les almoines han estat poc estudiades fins a temps recents, eclipsades per la importància de les grans fàbriques catedralícies. Les de Girona, Barcelona, la Seu d'Urgell, Lleida o València són alguns exemples propers al cas que ens ocupa.

La casa de l'Almoina de Palma forma part del grup d'espais que, entorn de la Catedral de Mallorca, ha merescut cert interès historiogràfic per la seva originalitat i per les incògnites que presenta. L'existència d'una estança per assistir els pobres en el lloc actual es documenta al segle XV. La talla de 1478 inclou els habitants de "l'illa de l'Almoina" en la parròquia de Santa Eulàlia i vint anys després se cita específicament la casa.¹ Aquesta es representa ja a la Taula de l'Almoina (1518-20) –atribuïda a Joan Desí–, i apareix no com a refectori sinó com l'espai on els necessitats rebien doblers dels fundadors, representats en escuts.² Amb accés des del campanar, sobre aquell lloc de beneficència a càrrec dels canonges,³ s'edificaria el 1529 un nou pis destinat a "llibreria" capitular. Dita reforma atorgà a l'edifici la seva imatge actual.

L'Almoina fou poc tractada pels cronistes i historiadors fins al segle XIX. Autors com P. Piferrer la inclogueren en les plantes publicades de la Seu (Fig. 1), mentre la litografia i la fotografia divulgaren el seu frontispici en obres com les d'A. Furió o L. S. d'Hasburg. Aquest cità "la capilla de las Almoynas" lligant-la al capítol catedralici.⁴ El 1891 P. d'Alcàntara Peña insistí a definir-la així, comentant la façana com un exemplar gòtic de bon gust. Per part seva, B. Ferrà destacà l'enteixinat del primer pis i el 1907 a "Mallorca artística, arqueològica, monumental" es reedità la planta i es féu un al·legat de la bellesa de línies, proporcions i unitat del frontis de la casa –descrita com a escola–, malgrat la seva "decadència gòtica". El 1917 el canonge A. M. Alcover cità l'arxiu com una de les estances més notables, destacant el *salón oblongo, soberbiamente artesonado de llenyam vermell*. També cità l'oratori inferior, amb un retaule gòtic dedicat a Sant Mateu i Sant Francesc d'Assís.⁵ En la dècada dels cinquanta el canonge P. A. Matheu Mulet recordà dit moble, afegí que l'Almoina custodiava peces del museu catedralici i explicà el seu ús escolar, per a les classes de gramàtica,

1 BARCELÓ CRESPI, M.: *Ciutat de Mallorca en el trànsit a la modernitat*, Palma, 1988, p. 188; ARM, AH 2100, ACM, Fàbrica, Reg. 1.746, f. 84v.

2 En altres almoines com la de Lleida es pintaren escenes semblants, sobre els murs. FERNÁNDEZ SOMOZA, G.: "Imágenes de la caridad catedralicia. Orígenes y evolución funcional de las pinturas de la Pia Almoina de Lleida", *De Arte*, 2, 2003, p. 87-125.

3 "Y la Seu [...] cada dia passa XX lliures l'almoyna." AGUILÓ I AGUILÓ, E.K.: "Relació inèdita de la vinguda a Mallorca del emperador Carles V, y de sa expedició a Alger, escrita per Gabriel Sampol notari", *BSAL*, 10, 1903-1904, p. 231.

4 PIFERRER FÀBREGAS, P.: *Recuerdos y bellezas de España*, II, Barcelona, 1842, p. 150; FURIÓ SASTRE, A.: *Panorama óptico-histórico-artístico de las Islas Baleares*, Palma, 1840, p. 40; SALVADOR, A.L.: *Mallorca. Las Baleares descritas por la palabra y el dibujo*, Palma, 2003, p. 345.

5 FERRÀ I PERELLÓ, B.: "Techos artísticos de la isla de Mallorca, Apéndice", *BSAL*, 10, 1903-1904, p. 2; PARERA SAURINA, M.: *Mallorca artística, arqueològica, monumental*, Palma, 1991, p. 56; DE ALCÀNTARA PEÑA, P.: *Guía manual de las Islas Balares*, Palma, 2001, p. 82; ALCOVER SUREDA, A.M.: "La Santa Iglesia catedral de Mallorca II. Capillas, sepulcros, retablos, tesoro de la sacristía, archivo, biblioteca" *BSAL*, 16, 1916, p. 24.

música, sagrades escriptures i moral que s'hi impartien.⁶ Fins aquí, l'edifici s'havia explicat com a part del conjunt de la Seu.

Una altra visió fou l'aportada per obres com *Majorcan houses and gardens* d'A. Byne i M. Stapley, de 1928. Inclouia dues fotografies que evidenciaven petites reformes en l'apartat de "Casas de la Ciudad de Palma", baix el peu: *L'Almoina, conocida como la residencia de Carlos V cerca de la catedral. Una diminuta casa gòtica con aleros anchos; desde el balcón el Emperador se dirigió al pueblo con ocasión de su visita a Mallorca.*⁷ Comparada amb la resta de cases ciutadanes, l'edificació pareixia independitzar-se de la Catedral.

Des de llavors, la casa de l'Almoina s'ha catalogat com una particular mostra d'arquitectura civil i s'ha destacat allò que la distingeix d'entre les de la seva època. S'han ressaltat la seva elegància, l'ordenació axial dels seus buits i el gran balcó corregut, tan inusuals al segle XVI. I s'ha explicat sovint com a exemple de casa gòtica en transició cap al Renaixement. Autors com A. Cirici ho feren de forma genèrica,⁸ mentre altres com G. Alomar en precisaren les influències. El darrer proposà la traça d'un deixeble de Guillem Sagrera per a la façana, assenyalant la peanya del balcó triomfal de la sala gran de Castel Nuovo a Nàpols com a precedent. Aquella peça de pedra mallorquina, feta pel gran arquitecte, unia la tradició gòtica amb la decoració renaixentista del seu ampit desaparegut. La hipòtesi de que fos el prevere Francesc Sagrera, fill de Guillem, el responsable del frontis de l'Almoina fou defensada amb reserves per Alomar. Documentada la seva activitat a Mallorca entre 1488 i 1511, aquest resultava massa tardà. Finalment publicà una fotografia amb el peu: "*Casa de la Almoina*" contigua a la Catedral de Mallorca. Fechada en 1539. Obra en estilo gótico tardío de algun discípulo sagreriano anónimo.⁹

Poc després S. Sebastián repetí l'argument, ja amb la datació correcta: *La fecha de 1529 que tiene sobre la clave del arco de ingreso y los adornos de este elemento decorativo denuncian su procedencia renacentista, tal vez obra de un discípulo de Sagrera que hubiera trabajado en Italia.*¹⁰ La tesi fou recollida més tard per alguns autors.¹¹ M. Gambús ressaltà l'ascendent italià,¹² mentre B. Coll o J. Llabrés i A. Pascual replantejaren la possible autoria de Francesc Sagrera, comparant la carassa que suporta el balcó amb les figures de les peanyes de la tomba de Ramon Llull a Sant Francesc.¹³ A més, M. Barceló i G. Rosselló relacionaren la façana amb les traces del portal de l'Almoina, dissenyat pel prevere.¹⁴

6 MATHEU MULET, P.A.: *Guías de la Seo de Mallorca. Estampas de la catedral*, Palma, 1954, p. 30-34; *Palma de Mallorca monumental*, Madrid, 1958, p. 73-74.

7 BYNE, A.; STAPLEY, M.: *Casas y jardines de Mallorca*, Palma, 1999, lám. 140.

8 CIRICI PELLICER, A.: *Arquitectura gòtica catalana*, Barcelona, 1968, p. 257.

9 ALOMAR ESTEVE, G.: *Guillem Sagrera y la arquitectura gòtica del siglo XV*, Barcelona, 1970, p. 81, 173, 218, 229.

10 SEBASTIÁN, S.; ALONSO, A.: *Arquitectura mallorquina moderna y contemporánea*, Palma, 1973, p. 25.

11 COLL TOMÁS, B.: *Catedral de Mallorca*, Palma de Mallorca, 1977, p. 89; AAVV.: *Palma. Guia d'arquitectura*, Palma, 1997, p. 61.

12 GAMBÚS SÁIZ, M.; MASSANET GILI, M.: *Itinerarios arquitectónicos de las Islas Baleares*, Palma, 1987, p. 31.

13 LLABRÉS I MULET, J.; PASCUAL BENNASAR, A.: "La sala capitular i el claustre, un conjunt barroc en el marc gòtic", a PASCUAL BENNASAR, A.: (coord.): *La Seu de Mallorca*, Palma, 1995, p. 166, 171.

14 BARCELÓ CRESPI, M.; ROSSELLÓ BORDOY, G.: *La ciudad de Mallorca. La vida cotidiana en una ciudad mediterránea medieval*, Palma, 2006, p.183.

El 2008 l'edifici fou estudiat per J. Domenge, qui profunditzà en l'evolució constructiva i destacà l'enteixinat interior, connectant-lo amb altres exemples de l'arquitectura ciutadana posterior. Gràcies a la seva investigació documental, adjudicà definitivament la direcció de l'obra al mestre picapedrer de la Seu, Miquel Burguera.¹⁵

A partir de la historiografia citada, hem estudiat la casa de l'Almoïna com a part del conjunt catedralici, amb característiques pròpies i distintes respecte a l'arquitectura civil. Des d'aquesta premissa hem realitzat un buidatge dels llibres de fàbrica i les actes capitulars de l'Arxiu Capitular de Mallorca entre 1526 i 1536, relacionant la construcció amb els seus promotors i amb el perfil professional dels seus mestres. Només contextualitzant-los a partir de la Seu i d'altres edificis representatius de l'illa documentats en l'Arxiu del Regne de Mallorca, és possible explicar una obra tan singular.

Una llibreria catedralícia pionera (1526)

Acabat el primer quart del segle XVI, Mallorca intentava recuperar-se de les Germanies i la Seu recobrava certa normalitat, després del temps que serví d'asil. S'havien acabat els quatre primers trams, així com els portals del Mirador i de l'Almoïna, mentre les naus continuaven lentament el seu avanç.¹⁶

L'escultor aragonès Joan de Salas contractà l'obra del cor el 22 de febrer de 1526,¹⁷ en un llenguatge "a la romana" que –després del treball dels anteriors Dubois i Fullau–, acabà de capgirar la tradició secular gòtica del temple i codificà el Renaixement a l'illa.¹⁸ Mesos després, una nova aposta per la modernitat es plantejà amb la idea de traslladar de lloc l'arxiu catedralici, que ja no hi cabia a la sagristia major. També la llibreria situada enfront de l'antic cor s'havia condicionat mig segle enrere, però no resultava suficient.¹⁹ El primer de setembre d'aquell any la Seu s'erigí en pionera, entre totes les catedrals espanyoles, proposant edificar un local específic pels seus fons documentals.²⁰ La nova llibreria s'aixecaria sobre l'antiga capella dels pobres. La construcció del nou portal de l'Almoïna el 1498 havia valoritzat la zona, propiciant l'ordenament de tot l'espai exterior septentrional. Sobre la plaça s'obriria la nova porta de l'oratori.²¹ Això suposava elevar una nova façana

15 *La fecha de la ménsula se corresponde en efecto con el año en que se renovó "lo front de la Almoïna per la libreria", suponemos que integralmente. La intervención se llevó a cabo para instalar la biblioteca capitular en el primer piso de esta casa, encargándose de ello el entonces maestro mayor Miquel Burguera y su equipo. DOMENGE I MESQUIDA, J.: "La arquitectura en el reino de Mallorca, 1450-1550. Impresiones desde un mirador privilegiado", *Artígrama*, 23, 2008, p. 207-209.*

16 ACM, Fàbrica, Reg. 1780, f. 53, 55v.

17 BARCELÓ CRESPI, M.; ROSSELLÓ BORDOY, G.: "Vària. De bell nou altres novetats entorn de Joan de Salas", *BSAL*, 47, 1991, p. 263-265.

18 GAMBÚS SAIZ, M.: *El manierismo en el arte mallorquín (siglos XVI y XVII)*, Tesis doctoral/microficha 78, Palma, 1998, p. 337-347; "La incidencia artística del taller de Damián Forment en Mallorca: Fernando de Coca (1512-15), Antoine Dubois (1514), Philippe Fullau (1514-1519) y Juan de Salas (1526-1536)", *BSAL*, 63, 2007, p. 84-92 i vegeu notes 28 i 58.

19 ACM, Fàbrica, Reg. 1744, f. 93.

20 *Omnes predicti capituli convocati et determinarunt et determinanto eligerunt reverendos Alberti et Pons juniorem ut haberent miram et diligentiam pro libreria presentis ecclesia.* ACM, Actes Capitulars, Reg. 01-10-ACA 020, f. 317.

21 [...] *antigament, los escolans enuelauen de la porta de la Seu fins a la casa del deguà, per quant era un carrer estret [...]. E are, per quant és plasse, no.s pot enuelar, sinó de la casa de mossèn Joan Font [...].* SEGUÍ I TROBAT, G.: *La consuetud de sagristia de 1511 de la Seu de Mallorca*, II, Palma, 2015, p. 163.

adossada al campanar, condicionada per aquest i pel limitat espai disponible, però amb una ubicació privilegiada.²²

El primer canonge triat com a responsable fou Arnau Albertí, un dels membres més destacats de l'entorn catedralici relacionat amb l'humanisme, que ha estat recentment estudiat per M. Barceló i G. Ensenyat.²³ Doctorat a Pavia el 1509, fou inquisidor de Mallorca, València i Sicília, virrei de Palerm i posseïa una gran biblioteca. El dotze de setembre es convocaren els obrers per concretar un préstec de pedra atribuït a un tal mestre *Benedicte*, i sis dies després es designaren dos nous capitulars com a encarregats de les obres.²⁴ Un d'ells fou Gregori Genovard: humanista, mestre en teologia, catedràtic de doctrina lul·liana i primer rector de l'Estudi General. Home de gran prestigi, havia assessorat sobre la iconografia del cor als escultors Dubois i Fullau, i designà com a hereu universal les Almoines de la Seu el 1527.²⁵

A tot això cal afegir el llegat del canonge Arnau de Santacília. Vivint a Itàlia, formà part de la cort del cardenal i llavors papa Roderic de Borja i fou protonotari apostòlic. Es retirà a Mallorca i fou nomenat protector de les Almoines. En el seu testament datat el 1510 hi deixà cinquanta lliures, que acabaren materialitzant-se en la coberta de la casa entre febrer i abril de 1529.²⁶ Però el més interessant és que dugué a l'illa una gran biblioteca de caire classicista entre la qual hi havia "[...] una flota de llibres de stampa, en paper, de humanitats e altres obres, que dit difunt havia aportades de Ytàlia." Malgrat les obres no es detallen ni estan catalogades a l'Arxiu Capitular, la notícia aportada per J. N. Hillgart i contextualitzada per M. Barceló i G. Ensenyat,²⁷ revela models visuals italians en el context catedralici de principis del segle XVI.

En aquest punt i a falta de traces conservades del frontis de l'Almoina, pensam que la seva estructura axial i equilibrada, relacionada per la historiografia amb el món renaixentista italià, es pot inserir en el context cultural dels seus promotors. Probablement té a veure amb la inicial direcció del canonge Albertí, amb la labor de Genovard o potser amb la biblioteca de Santacília. Sigui com sigui, el petit edifici que havia de respondre a les creixents necessitats catedralícies nasqué en un entorn amarat d'humanisme. Amb tot i d'acord amb el dit ambient, el seu frontis hauria pogut constituir una aposta més explícita pel classicisme,

22 *Die XIII mensis Januarii MD^oXXVIII^o... Item determinarunt omnes predicti et nemine discrepante quod fiat vnum portale paruum in archiuo Capituli nouiter fabricato per quod possit exire a dicto archiuo in viam publicam et fere ante domos Rdi. Sacriste.* Transcrit a MIRALLES SBERT, J.: *Catálogo del Archivo Capitular de Mallorca*, I, Imp. Mossèn Alcover, Palma de Mallorca, 1936, p. XLIII; *Die XV mensis januari MDXXVIII. Item determinarunt quod fabricet in domus librarie quam fabricam comiserunt [?] predictis dominus Gali, Pons et Hieronimo Millia operariis.* ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA 021, f. 5v.

23 BARCELÓ CRESPI. M.; ENSENYAT PUJOL G.: *Clergues il·lustrats. Un cercle humanista a l'entorn de la Seu (1450-1550)*, Palma, 2013, p. 117-119.

24 *Omnes predicti concordis de nemine discrepante, comiserunt reverendis operariis quod inspirerent circa mutuum quorundus lapidus quos asscrit magister Benedictus librarius dedisso mutuo fabricae presentis sedis ad videndum et referendum. [...] Omnes prefati concordis determinarunt quod edificarent quoddam armarius sive archiuus in presentis sede ubi reponantur libri et scripture presentis ecclesiae et ad predictam operam elegerunt Rdos. Genovard et Caldes qui predictae opere habeant curam et diligentiam.* ACM, Actes Capitulars, 01-10-ACA 020, f. 317v, 318.

25 BARCELÓ CRESPI. M.; ENSENYAT PUJOL G.: *Clergues il·lustrats...*, p. 51-54, 64.

26 *Compte de las L lliures de mossèn Santa Sília per la cuberta de la libreria*, ACM, Fàbrica, Reg. 1782, f. 118.

27 BARCELÓ CRESPI. M.; ENSENYAT PUJOL G.: *Clergues il·lustrats...*, p. 37-39.

coincidint amb la feina de Joan de Salas a la Seu i amb la seva probable intervenció en altres façanes ciutadanes, gràcies als seus lligams amb el mestre major.²⁸ Però a la fi, aquest darrer acabà obrant els seus portals i finestres en un persistent llenguatge gòtic. Cal demanar-se per què.

Els mestres de l'obra

Miquel Burguera era un famós picapedrer mallorquí. Apareix per primera vegada als llibres de fàbrica acompanyant el seu mestre, Pere Antich. El 1516 ja era lloctinent del picapedrer major, Jaume Creix i en 1525 el substituï. Casat amb una filla seva, es sap que fou cunyat de Joan de Salas.²⁹ Cobrà el seu mestratge de l'any 1527 actuant com a testimoni de l'escultor i el 1535 n'era l'administrador. Fins avui es coneixien els seus lligams amb la Catedral i l'Almoïna, destacats respectivament per M. Gambús i J. Domenge. A més A. Vicens l'identificà treballant per Antich, contextualitzà el seu propi taller i el definí com a un dels *lapiscidae* més prestigiosos de la primera meitat del segle XVI. El documentà a la Seu durant seixanta-nou anys (1497-1566), amb una posició professional immillorable i li adjudicà set fadrins, el major nombre després de Creix.³⁰

La figura de Burguera desvetlla encara interessants novetats. Molt abans de dirigir la casa de l'Almoïna ja era "veedor" –encarregat de visurar les obres pertanyents al Reial Patrimoni– i mestre de les obres reials. Aquest constituïa l'altre gran càrrec al qual podia aspirar un picapedrer. Segons la documentació del Reial Patrimoni consultada, l'exercí a partir de 1520. Des de llavors treballà en l'apartament del lloctinent general al Castell Reial de l'Almudaina. Dos anys abans hi havien reparat les finestres el fuster major de les obres reials, Esteve Sanxo i el seu lloctinent, Vicens Tremolet. Amb el darrer, resten identificats els principals mestres de la llibreria catedralícia. Burguera i Tremolet coincidiren al Castell Reial, però també al de Sineu i a distintes cases de Ciutat abans de retrobar-se a l'Almoïna.³¹

En esclatar les Germanies a principis de 1521, els mestres Burguera i Sanxo tapaven portals de l'Almudaina i poc després reparaven una torre.³² Però fou durant el mes d'agost quan cobraren per una obra cabdal: la renovació del sostre "treginat" (teixinat) de la sala major o del tinell, que havien treballat durant quatre anys.³³ Cobriren un dels espais més emblemàtics

28 GAMBÚS SAIZ, M.: "L'obra de l'escultor Joan de Salas a Mallorca (1526-1538). Noves aportacions", *BSAL*, 64, 2008, p. 268.

29 PARERA SAURINA, M.: *Mallorca artística...*, p. 64.

30 JUAN VICENS, A.: "Trencadors i picapedrers. Apunts sobre algunes nissagues mallorquines del segle XV i d'inicis del XVI", *BSAL*, 69, 2013, p. 138; *Lapiscida vel ymaginarius. L'art de la pedra a Mallorca a la baixa edat mitjana*, Barcelona, 2014, p. 197, 201. Vegeu ACM, Fàbrica, Reg. 1778, f. 99; Reg. 1786, f. 99v.

31 ARM, Reial Patrimoni, Reg. 3677, f. 46-46v, 48v.

32 ARM, Reial Patrimoni, Reg. 3678, f. 44v-45.

33 *Item a XXV de agost MDXXI paguí a Steve Sanxo fuster y Miquel Burguera picapedrer mestres de les obres de la present Ciutat y Regne de Mallorca, les quals de manament y ordinatió més han despès en la obra feta en lo Castell Real de la present Ciutat en los anys MDXVIII, DXIII, DXX e per del any MDXXI, cò és en desfer e fer de nou un molt gran treginat de la sala maior del dit castell dita inferior baix al pali, a ací com ací fos molt necessari y oportú, per lo gran perill se que stava e perill menesave. E feren se dites despeses ací en compre de leyam, claus, calcs, guix, grave, trespol, nòlits y port de lenya en dit castell, en serrar lenya y en compre de mitgans. Comensaren jornals de mestres, manobres y ajudans y moltes altres coses, segons compte quen donaren, lo qual obrí ab època closa per en Miquel Soler notari, com apareet en notari. Sexcentas septuaginta una libras, terdecim sólidos, undecim denarios...* DCLXXI L, XIII s, XI. ARM, Reial Patrimoni, Reg. 3676, f. 49

del castell amb el típic enteixinat a doble vessant sobre arcs diafragma culminant un sostre a gran altura.³⁴ Malgrat que en desconeixem els detalls, les quasi set-centes lliures que s'hi destinaren reflecteixen la seva magnificència. El llenyam, la calç, el guix, el trespol i els mitjans adquirits mostren el caràcter mixt d'aquesta coberta, que combinava fusta i obra per abastar una estança d'enormes proporcions.³⁵ Però dins el mateix segle s'esbucà i el 1579 la sala fou dividida en dues altures, perdent gran part de la seva prestància.³⁶ El treball conjunt de Burguera i Sanxo en tal obra resulta fonamental pocs anys abans d'iniciar-se l'enteixinat del primer pis de l'Almoina. Amb tot, les dues cobertes responen a tipus distints, i la catedralícia seria obrada ja no pel mestre fuster sinó pel seu lloctinent: Vicens Tremolet.

El 1526 els efectes de la revolta havien afectat tota Ciutat. Burguera i Sanxo visuraven els edificis en alou reial situats en distintes parròquies, avaluant-ne les destrosses. Ordenaren les mesures per reparar o tomar els cent catorze immobles afectats i Tremolet s'encarregà de restaurar-ne algun.³⁷ Mentre a la Seu, al mateix temps que es projectava la futura llibreria un grup consolidat de professionals obrava el cor catedralici, a les ordres de Joan de Salas: Miquel Burguera com a mestre major d'obres i Vicens Tremolet i el seu germà Pere, encapçalant la fusteria.³⁸ Confluïa així una tradició secular de picapedrers i fusters mallorquins procedents de les obres reials, que treballaren en fàbriques tan destacades com l'Almudaina i l'enteixinat de la sala major, Bellver i la coberta circular del pati³⁹ o inclús la Cartoixa de Valldemossa.⁴⁰

Una façana bilingüe

Les partides de construcció de la façana apareixen per primera vegada als llibres de fàbrica el 1528, signades per mestre Burguera al front dels seus fadrins i per altres mestres com Sebastià Joan o un tal Catany. Alguns dels primers materials utilitzats procedien de les obres reials. El frontis començà a concretar-se dia vint de març, amb la sindria del portal que féu Burguera.⁴¹ L'estiu de l'any següent ja s'extreia gran quantitat de material a la pedrera.⁴² En

34 DURLIAT, M.: *L'art en el Regne de Mallorca*, Palma, 1989, p. 190-191; PONS CORTÈS, A.: *El Castell Reial de l'Almudaina. Les reformes del s XVI. El cas del saló del tinell*, TFM, inèdit, UIB, p. 52-53.

35 Per a l'estudi dels enteixinats en la Corona d'Aragó vegeu: DOMENGE MESQUIDA, J.; VIDAL FRANQUET J.: "Construir i decorar un teginat: del document a l'obra", *Quaderns del Museu Episcopal de Vic*, 6, 2013, p. 9-46.

36 BARCELÓ, M.; ROSSELLÓ, G.: *La ciudad...*, p. 166.

37 BERNAT ROCA, M.: "Libre de Reparacions de Cases de la present Ciutat de Mallorques (1525)", *BSAL*, 56, 2000, p. 117-118.

38 ACM, Fàbrica, Reg. 1778, f. 70v, LXXV, LXXVv.

39 ARM, Reial Patrimoni, Reg. 3684, f. 43v-44, Reg. 3685, f. 42v, XLllv, Reg. 3689, f. 42-42v, Reg. 3688, f. 43v.

40 Un dels Tremolet es documenta en 1527 i Burguera en 1555, revisant la torre major. BAUÇÀ DE MIRABÓ GRALLA, C.: *La Real Cartuja de Valldemossa. Formación y evolución de su patrimonio histórico-artístico*, Palma, 2008, p. 157, 161.

41 *Item dit die comprí a mestre Miquel Burguera set lliures, quatre sous y deu, per sis dotzenes y set pedres comprà de mossèn Joan Moig, del fosso del portal del castel, a raó de vint i dos sous dotzena, comprès lo port... VII L, III s. [...] Item dit die doní per un cayrat que feren sindria per l'arch de la Almoine a mestre Burguera set sous, dich... VII s.* ACM, Fàbrica, Reg. 1781, f. LXXV-LXXI.

42 *Primo al primer de juliol doní per mans de Mestre Miquel Burguera an el seyor a Sabestia Sots de Linc major, de trancador de pedra per el y sos companyons cent ducats, dich XVI lliures, porate de trenta sinch dotzenes de pedra tenen a trencar del cap den Feliu, per lo front de la Almoyna per la libreria... XVI L, s. Més a XIII de agost doní per mans de mestre Burguera a dit Sabestia Sot i a sos compayons onze lliures, de XXVII L per lo trencar de XXXVI*

acabar 1529, les despeses es repartien entre el seleccionat per a les trones del cor i per a la llibreria. Per a la segona, el mestre major trià pedra blanca del cap d'en Feliu (Portals Vells) i dirigí la talla de les peces que es carregaren fins a la Seu. Les partides citen també pedres per a construir una escala amb arrambador, que no concorda amb l'actual, de caragol i sense barana. Segons J. Domenge aquella, que ha desaparegut, degué ser semblant a les calades dels patis gòtics.⁴³

La façana es començà el 1529. La data que s'hi esgrafià s'ha interpretat com un moment clau de la Catedral.⁴⁴ Cal llegir-la contextualitzant cada un dels seus elements. El pis inferior està protagonitzat per l'arc ogival d'entrada, flanquejat per dues finestres. El seu disseny té menys a veure amb els portals forans de les cases baixmedievales que amb les obertures del campanar o amb el proper oratori de Sant Pau. Les finestres quadrades mostren certa obliquïtat o "bescunsa" als angles,⁴⁵ i han estat destacades com a mostra de les innovacions tècniques dels picapedrers coetanis.⁴⁶ A l'exterior s'assemblen a les de la Taula de l'Almoïna. La composició, típica dels Sants Sopars valencians de l'època,⁴⁷ degué crear un interessant paral·lelisme entre arquitectura i escenografia quotidiana, quan fou penjada al pis inferior.

L'element més destacat però és la naia o balcó corregut del pis superior, suportat per una gran peanya i cobert per una ampla volada. Esdevingué una llotja preferent, des d'on contemplar les processons que culminaven al portal homònim. La més famosa fou la comitiva encapçalada per l'emperador Carles V el 1541, quan enfront de la casa s'instal·là un arc de triomf.⁴⁸ Després d'obert el portal major de la Seu, la plaça perdé importància i el portal de l'Almoïna passà a emprar-se menys. Amb tot, seguí en ús en dies com el Corpus, segons està documentat a l'arxiu i es veu a un gravat del ja citat "Panorama" d'A. Furió.

La "naia" –tal i com se cita a l'arxiu–, era present en l'arquitectura mallorquina en forma de

dotzenes de pedra, a raó de quinze sous dotzena, la qual trencaren al cap den Feliu pedra blanca per lo front de la Almoyna... XI L. [...] Item a XXV de satembre doní a mestre Miquel Burguera per quatre pedras tres per dos per lo revolt del portal de la Almoyna, valen sis sous, per sis comprès lo port... VI s, VI, [...] Item a III de octubre doní a nen Jacme Guells trancador de pedra dos ducats, dich III L, III s, porata de XVI L li tench de donar per trencar las pedres del rambador de la scala de la libreria... III L, III s. Item a V de desembre doní an en Guels y Vaquer, per mans de mestre Burguera, dos ducats porate del talar de le pedre... III L, III s. ACM, Fàbrica, Reg. 1782, f. 140, 95v, CXXXX.

43 Proposà la típica escala recolzada en un lateral i resolta amb traceria. DOMENGE I MESQUIDA, J.: "La arquitectura...", p. 207.

44 *La fecha de 1529, que Juan de Sales esculpió en el guardapaño del primer asiento del nuevo coro renacentista, es la misma que los dos canónigos fabriqueros hicieron esculpir, sobre el gótico portal de la Casa de la Almoïna, al obrero que dió la última mano al arranque de aquella corrida peana. Aquel año se despidió de la Seo el arte gótico, para dar paso al renacimiento [...].* MATHEU MULET, A.: *Guías de la Seo de Mallorca. Capillas claustrales*, Palma de Mallorca, 1956, p. 75.

45 Que dificulta la seva execució segons l'arquitecte Guillem Reynés Corbella, a qui volem agrair les seves informacions.

46 *Los discretos y bien cortados vanos cuadrados de la planta baja están resueltos en el interior con el llamado capialzado "de San Antonio", una de las muchas formulaciones que a partir del siglo XV constituyen el "extenso y novedoso catálogo de soluciones de cortes del piedra",* DOMENGE I MESQUIDA, J.: "La arquitectura...", p. 208.

47 LLOMPART I MORAGUES, G.; PALOU I SAMPOL, J. M.: *Eucharistia. Art eucarístico*, Catàleg de l'exposició, Palma, 1993, núm 1; SABATER REBASSA, T.: *La pintura mallorquina del segle XV*, Palma, 2002, p. 385.

48 BINIMELIS I GARCÍA, J.: *Nueva historia de la isla de Mallorca y de otras islas a ella adyacentes*, II, Palma, 1927, p. 250-251.

galeria porticada a les clastres i com a pas volat.⁴⁹ Com a balcó, la referència més propera, ja indicada per G. Alomar, és la que des del pati d'armes comunicava amb la sala gran de Castel Nuovo.⁵⁰ Funcionalment parlant, apareix també a altres castells reials: el balcó dels músics del menjador del Palau de Perpinyà o la tribuna de l'orgue de la capella de Santa Anna de l'Almudaina són exemples interiors.

La novetat de la "naia" de l'Almoina radica en què recorre tota una façana exterior. Pensam que es pot entendre a partir de la tradició constructiva reial que conflueix en Burguera. Adaptaria les funcions representatives de l'antecedent sagreria a un nou ús religiós, materialitzat en la figura d'un clergue explicant el catecisme, des de la trona que donà nom a la "casa de les escoles."⁵¹ De fet, el costum de llegir fou freqüent en altres almoines com les de la Catedral de València o la Seo de Huesca⁵² i la predicació a l'exterior està ja documentada a la Mallorca medieval. Amb tot, la configuració de la naia no era l'actual. La barana de ferro que avui la tanca omet la trona (Fig. 3) i com es veurà, l'original estava acabada amb pedra tallada.

El primer pis presenta un ritme ternari d'obertures que ocupen gran part del parament, aportant gran quantitat de llum a la llibreria. Es resolgueren en un llenguatge tardogòtic. El portal central és un arc conopial rebaixat semblant a un altre del claustre de la Seu, ja relacionat per J. Llabrés i A. Pascual.⁵³ Aquest darrer, traslladat el 1716, podria correspondre al de l'escala desapareguda de l'Almoina.⁵⁴ També es pareix el de la capella de la Pietat, atribuït a Francesc Sagrera. Fora de la Seu cal relacionar els de l'Estudi General, la casa del canonge Muntanyans, el dels Albertí fet per Francesc Sagrera,⁵⁵ o el de Can Thomàs des pedrís des Born, atribuït a Joan de Salas.⁵⁶ Els tres darrers es diferencien però per desenvolupats elements decoratius renaixentistes. Finalment les finestres laterals, protagonitzades per arcs conopials molt rebaixats amb traceria, tenen rèpliques als carrers d'en Morei, Campaner, de Can Savellà o a Can Vivot.⁵⁷

En un principi, la combinació estilística entre el Gòtic i el Renaixement s'expressà a l'Almoina de forma distinta a com era habitual en les façanes ciutadanes modernes.⁵⁸

49 SASTRE MOLL, J.: *Alguns aspectes de la vida quotidiana a la ciutat de Mallorca*, Palma, 1997, p. 58.

50 *La Casa de la Almoina, bello y raro ejemplo de arquitectura civil del último gótico, tiene un balcón corrido con una especie de púlpito central –concebido seguramente para servir como tal–, inspirado en el que proyectó Guillem Sagrera y que se conserva todavía en el patio del Castel Nuovo, lo cual nos hace suponer que este pequeño edificio fue proyectado por alguno de los arquitectos mallorquines que habían trabajado en Nápoles, tal vez Antonio (IV), o Jaime, el propio hijo del gran maestro.* ALOMAR ESTEVE, G.: *Guillem Sagrera...*, p. 218.

51 PARERA SAURINA, M.: *Mallorca artística...*, p. 69.

52 FERNÁNDEZ SOMOZA, G.: "Imágenes de...", p. 96.

53 LLABRÉS I MULET, J.; PASCUAL BENNASAR, A.: "La sala...", p. 166

54 El devuit de març de 1716 s'indica que [...] *el Portal de la Oficina de la obra, lo haurian de mudar en el Claustro.* MIRALLES SBERT, J.: *Catálogo del...*, p. LII.

55 BARCELÓ CRESPI, M.; ROSSELLÓ BORDOY, G.: *La casa gòtica a la Ciutat de Mallorca*, Palma, 2009, dibuix de Rafael de Ysasi.

56 Avui a Santa Eulàlia. GAMBÚS SAIZ, M.: "L'obra de...", p. 279.

57 BARCELÓ CRESPI, M.; ROSSELLÓ BORDOY, G.: *La casa...*, il·lustracions.

58 GAMBÚS SAIZ, M.: *El Manierismo...*, p. 347; "El trabajo artístico en Mallorca durante los siglos XVI y XVII", *BSAL*, 43, 1987, p. 159, 164; "Inmovilismo y compromiso en la arquitectura mallorquina. Dos opciones ante la vanguardia

Presentà formes ogivals ordenades baix una concepció renaixentista, en lloc de les habituals decoracions classicistes afegides a una estructura medieval. Pensam que aquesta novetat degué ser condicionada per l'entorn existent. Una lectura conjunta permet comprovar els ritmes existents a la plaça. L'impuls ascensional del campanar secundat pels contraforts i els pinacles de les naus, reflecteix l'escala monumental de la Catedral. Enfront d'aquesta, el portal homònim i la façana de la llibreria acoten les mesures (Fig. 2). El ritme de verticals i horitzontals integra tot el conjunt, però sobretot ho fan els elements ogivals que comparteixen la casa i el portal, com ja apuntaren M. Barceló i G. Rosselló.⁵⁹ Afegint el cloquer, sembla que Miquel Burguera acabà el frontis del nou edifici servint-se del llenguatge gòtic, en clara continuïtat amb la Seu.

Amb tot, l'estructura axial i equilibrada de la façana emergeix com a signe d'un nou temps, que es reivindica en la data de 1529 i en la carassa que la sosté. Aquesta testimoniatge una ornamentació escultòrica molt més complexa, inèdita, que ha desaparegut.

El maig de 1530, el llibre de fàbrica enregistra entre les dates dels fusters, uns serafins tallats per Joan de Salas que llavors daurà un tal "mestre Victoria". El seu destí per a la volada enteixinada que cobria la naia, s'aclareix quan el dit pintor cobrà per la feina.⁶⁰ El gran desenvolupament en amplària d'aquella coberta degué protegir eficaçment el balcó, però la talla afegida la convertí en única. A més, el 1531 mestre (Miquel?) Amorós fou pagat per fer un arrambador de pedra a la naia, juntament amb el qual se cita un "peiró" –peça de pedra per a un emblema religiós–, i també per obrar el "romà" o carassa que culminava la peanya.⁶¹ Deu tractar-se del picapedrer sard relacionat amb el cercle de Joan Sagrera –el mestre major de la Seu i de les obres reials que treballà a Nàpols–.⁶² I encara el febrer de 1532 els llibres de fàbrica revelen una nova mà en el "romà": Joan de Salas refeu el cap tallat per Amorós, després de caure. Un mes després, un guixaire i el pintor Victoria cobraven per preparar i daurar la naia.⁶³

renacentista", a IX CEHA: *El arte español en transición*, I, León, 1992, p. 402; GAMBÚS SAIZ, M.; VILLALONGA VIDAL, A.J.: "La recepción del modelo clásico en Mallorca. El oficio de escultor y la arquitectura (siglos XVI y XVII)", *Ars Longa*, 21, 2012, p. 183-196.

59 BARCELÓ CRESPI, M.; ROSELLÓ BORDOY, G.: *La ciudad...*, p. 183.

60 *Dicapta doní a mestre Joan de Salas imaginayre tres lliures per fer [?] cerafos... III L. Item doní a mestre Joan de Sales per quatre serafos grosos, a raó de quatre sous le pesse... XVI s. Més per quatre serafos petits, a raó de tres sous le pesse... XII s. A XXIII de maig doní a mestre Victoria dos ducats de or, porate de lo que havia abonat per lo deurat de les cerafos... III L, III s. Més a sinch de noembra doní a mestra Muner Asprsers quatre ducats d'or per le [?] que mester per apresada per la coberta de la naya de la Almoine... VI L, VIII s. A XVI del dit doní a mestra Victoria pintor setze sous, porate dels cerafos que han fet per la coberta... XVI s. A XVI del dit doní a mestra Victoria pintor setze sous, porate dell e Rafel Garbanet per la coberta... XVI s. ACM, Fàbrica, Reg.1783, f. 67v, 55.*

61 *A XX de noembre doní a mestre Amorós picapedrer dos ducats per lo romà de le trone y rembedor del payró, porate del què te haver... III L, III s. ACM, Fàbrica, Reg. 1784, f. 79.*

62 CARBONELL I BUADES, M.: "Sagrèriana parva", *Locus Amoenus*, 9, 2007-2008, p. 67; JUAN VICENS, A.: *Lapiscida vel...*, p. 194, 313.

63 *Diumenge a XI de febrer doní a mestre Joan de Sales ymeginayra hun ducat d'or per acabar lo romà de le naya de les almoynes, perquè caygut aut dals mestra Amorós. Posí n'avia compte de fer dit romà... I L, XII s. [...] Dit die (8 de març) doní a mestre Victoria pintor de tres lliures y deu sous, agut per sinch sents panis d'or, com per sos treballs de posar l'or a le naya de les almoynes y fonch a compliment de tota la feyna que fins assò és astait feta ... XVI s. [...] Diumenge a XVII (març) doní a mestre Peri, predit guixer, diuit sous per lo guix havia servit per la naya de les almoynes... XVIII s. ACM, Fàbrica, Reg. 1784, f. 71-71 v.*

Avui la carassa segueix constituint una referència renaixentista inequívoca (Fig. 4). Recorda les de les columnes del portal del cor, fetes per Juan de Salas entre 1526 i 1528. Hi coincideixen detalls com les tres fulles sobre el cap, les desenvolupades orelles o les barbes, en forma d'incipients grotescs (Fig. 5). També s'assembla un dels atlants de la trona major –contractada per l'escultor en 1529–, en les celles i la boca semioberta.

En definitiva, les formes gòtiques de la façana ordenades baix una concepció renaixentista s'enriquieren amb el treball escultòric afegit per Amorós i Joan de Salas en pedra, fusta i or. El resultat degué ser d'una riquesa escenogràfica i un bilingüisme estilístic majors als que suposàvem, donat que ni la volada original amb àngels tallats, ni la barana i el peiró, ni el daurat de la naia s'han conservat i tampoc apareixen als gravats i fotografies que coneixem del frontis.⁶⁴

Un enteixinat renaixentista

L'interior de l'Almoina també reflectí la convivència entre els dos llenguatges artístics presents al segle XVI. La planta baixa comptava, segons P. Piferrer, amb dos espais connectats entre si coberts amb voltes ogivals, que assenyalà amb un altar com a "oratorio antiguo" (Fig. 1).⁶⁵ El mur oriental conserva encara avui restes de pintura mural amb motius d'estrelles de vuit puntes i entrellaços, típics del segle XIV,⁶⁶ mentre el pany corresponent al campanar mostra una gran inscripció en lletra gòtica, freqüent als refectoris d'altres almoines com les de Lleida o Barcelona.⁶⁷

A partir de 1529 el pis superior acollí una nova aposta renaixentista, en l'enteixinat que cobrí tota la sala. J. Domenge en reclamà un estudi monogràfic, destacant les seves particularitats:

*La llegada de las nuevas formas pudo darse aquí gracias a la cultura del maestro Vicenç Tremolet –tal vez de origen y/o de formación valencianos– que fabricó este imponente artesonado de casetones octogonales enmarcados por una retícula cuadrada y decorado con balaustres, pechinas y otros elementos de carpintería decorativa. Las cuentas de la fábrica permiten seguir su construcción, desde la compra de la madera en Valencia por parte del carpintero Vicenç Tremolet –artífice de la cubierta y hermano del entonces mestre mayor de fusta de la catedral, Pere Tremolet– hasta la talla de detalles como las copiyes o pechinas que llenan los ángulos de los casetones.*⁶⁸

La inspiració classicista de dita coberta i la compra de materials a València suportaren l'hipotètic origen peninsular dels fusters Tremolet. Avui sabem que eren mallorquins.⁶⁹

64 En 1915 l'enteixinat i el pany de paret immediat suggerien possibles pèrdues materials. Biblioteca de Catalunya, Fons fotogràfic Salvany, (1915) "Portal de la Verge a la catedral de Palma de Mallorca", Recuperat de <http://mdc.cbuc.cat/cdm/ref/collection/bcsalvany/id/2462>

65 PIFERRER FÀBREGAS, P.: *Recuerdos y...*, p. 150.

66 Corresponen a un model recollit per Josep Morata i publicat a SABATER REBASSA, S.: "La pintura a l'època del regne privatiu", a *Bellver 1300-2000. 700 anys del Castell*, Palma, 2001, p. 37 i il·lustracions 9-10. Les restes de pintura mural i de l'enteixinat inferior es recuperaren en la restauració de 1980-83 dirigida per Guillem Reynés Corbella.

67 FERNÁNDEZ SOMOZA, G.: "Imágenes de la..." p. 93, 109-110.

68 DOMENGE I MESQUIDA, J.: "La arquitectura...", p. 209

69 La petició de patentar un artefacte per cardar draps feta per un dels Tremolet en 1539 ho confirmà: *Vicent Tremolet, fuster, fill natural de aquesta Vniuersitat*. FAJARNÉS TUR, E: "Sobre invenciones industriales antiguas en

CONCEPCIÓ BAUÇA DE MIRABÒ GRALLA

Vicens, documentat des de 1518, arribà a ser mestre de les obres reials, mentre Pere ho fou de la Catedral entre 1525 i 1549.⁷⁰ Els dos hi treballaven com a mestres fusters quan arribà Joan de Salas.⁷¹ El 1527 Pere ja obrava el cor i un any després ho feia el germà.⁷²

La primavera de 1529 s'iniciaren els preparatius per a l'enteixinat. El 10 d'abril un dels Tremolet partí a València a comprar la fusta.⁷³ Ja el 1497 s'hi havia adquirit una part del llenyam del cor.⁷⁴ Les partides reflecteixen els costos i els proveïdors.⁷⁵ El seu disseny renaixentista fou traçat per Vicens,⁷⁶ al mateix temps que Joan de Salas cobrava els serafins de la volada exterior.

La fusta arribà a Mallorca en galió, es descarregà durant el mes d'agost de 1530 i es transportà al torn de l'obra.⁷⁷ Valgué dues-centes cinquanta-nou lliures. El contracte a escarada amb Vicens Tremolet en costà altres dues-centes trenta-quatre.⁷⁸ Fou una obra complexa, a causa de la planta irregular provocada per la posició esbiaixada del campanar. Això constituí un vertader repte, tenint en compte el patró modular quadrat de l'enteixinat. El fuster ho resolgué amb el seu característic enginy. Mestres, fadrins, serradors i mossos hi feren feina. Pere i Vicens Tremolet apareixen alternativament, cobrant el mateix. Junt amb ells hi és Bernat Aragall, el successor del mestre major.⁷⁹ Des del mes d'abril de 1530 es documenta la talla, feta pels serradors i per un captiu.⁸⁰ Això pareix suggerir encara el pes de la tradició mudèjar en aquests tipus de treballs, malgrat el seu disseny

Mallorca", *BSAL*, 180, 1895, p. 14-15.

70 PIFERRER FÀBREGAS, P.; QUADRADO NIETO, J.M.: *Islas Baleares*, Palma de Mallorca, 1969, p. 349v; PARERA SAURINA, M.: *Mallorca artística...*, p. 65

71 *Més a X de fabrer doní a mestre Vicens Tremolet per sis jornals per ajudar a son germà, per fer lo bastiment y portes per la vidriera, a raó de sinch sous y vuyt, valen trente quatre sous... I L, XIII s. ACM, Fàbrica, Reg. 1778, f. LXXVv.*

72 ACM, Fàbrica, Reg. 1780, f. 71, LXXI.

73 *Item he donat a mestre Tremolet fuster per la anada de València vuit lliures e vuit sous... VIII L, VIII s. ACM, Fàbrica, Reg. 1782, f. 94.*

74 ACM, Fàbrica, Reg. 1762, f. 61 v.

75 *Item disabte a XXVIII de maig paguí per la seguratat del leyam havia de venir de València per la libreria vuit lliures y quatre sous", "Dates fetes per mi Vicens Valero per lo cost del lenyam he fet venir de València per la obre de la libreria. Primo a VII de juny MDXXVIII doní cent y vint liures, porata del cost de dit leyam per dita de taula ut seguent. Mossèn Vicens Valero prevere deu per el digui a Guillem de Hons cent e vint lliures de salari, per l'obre de cambi de Vª de Francico de Artó de XXI maig, per cost del leyam de la obre de la Seu, les quals havia trets al pagar a Joanot Millia, per comissió del qual ses fet dit crèdit, dich... CXX L, s. Més a X de juny any dit, he donat contans a mossèn Joanot Millia corante lliures e sinc. Dites XXXXV L són a compliment de cent setante sinch lliures per lo cost del leyam, lo qual per la obre havia fet a pagar a Francico de Artó a València o pus ver havie fet crèdit al... XXXXV L, s. ACM, Fàbrica, Reg. 1782, f. 94, 127.*

76 Vegeu nota 85.

77 *Dates fetes per mi Vicens Valero per lo cost del leyam he fet venir de València per la obre de la libreria.* ACM, Fàbrica, Reg. 1782, f. 127-127 v.

78 ACM, Fàbrica, Reg. 1784, f. 131.

79 ACM, Fàbrica, Reg. 1782, f. CXXIII-CXXIIIv, CXXVIII-CXXXX, 113, 113v, 117.

80 *A XIII de abril doní a mestre Vicent Tremolet per sis jornals de dos serredos, a raó de sis sous, quant heu bastret tres lliures, dotze sous... III L, XII s. Més doní an el servei de blenquixes y an el catiu de mestra Tremolet, per tres dies per serar los caps de les vigues, per fer les copinyes de la cuberta de la libreria, trenta y sis sous... I L, XVI s. ACM, Fàbrica, Reg. 1784, f. 82.*

plenament renaixentista (Fig. 6). El muntatge degué ser ràpid, ja que el 26 de juny es desfeu el bastiment.⁸¹ Després de ser condicionada, el gener de 1531 la llibreria es tancà amb un pany⁸² i es trià com a primer arxiver al canonge Jeroni de Mília; de nou un membre del cercle humanista de la Seu.

La llacuna documental que hi ha a partir de llavors i fins al 1535 no permet aclarir l'acabat original.⁸³ Aquell any s'enllestien encara alguns detalls de la fusteria. Pere ajudava el seu germà a concloure el sostre més innovador de Ciutat, mentre treballava en una de les troncs del cor. Finalment l'edifici es cobrí amb la teulada i un petit terrat.⁸⁴ Vicens Tremolet acabà de cobrar la seva feina el gener de 1536 i el notari Rafel Mora confirmà els pagaments.⁸⁵ El cost final entre materials i jornals, proper a les cinc-centes lliures, contribueix a explicar la representativitat de l'obra. Avui encara manté la seva prestància.

Conclusió

La façana de l'Almoina mostra d'una forma única el bilingüisme estilístic que protagonitzà l'arquitectura mallorquina en la primera meitat del segle XVI. Íntimament lligada a la Seu, per una part repeteix el funcionament de la fàbrica catedralícia, on els mestres picapedrers continuaven la tradició gòtica i la perpetuaven en obres noves, com la volta estrellada que cobrí el portal de l'Almoina (1517) o la rosassa major, que després de caure es refeu amb traceria idèntica (1566). De forma semblant, mestre Burguera tallà elements arquitectònics ogivals adaptant-se a l'ambient circumdant.

Per altra banda, l'equilibrada composició de la façana reflecteix una concepció moderna ja explicada per la historiografia, que respon a l'humanisme dels canonges promotors. Probablement –i a falta de traces–, aquesta es materialitzà gràcies a les influències italianes transmeses per Burguera, com a mestre les obres reials. Però sense dubte les novetats s'intensificaren amb l'aportació decorativa de Joan de Salas, documentada entre 1530 i 1532. El seu “romà” de pedra en la peanya i la volada de fusta amb serafins tallats i daurats, reflecteixen una aposta per la modernitat que resulta comparable a l'experimentada en l'interior catedralici, gràcies al conjunt moble del cor. Aquella teulada i el balcó corregut

81 *Lo matex die doní a mestre Vicens Tremolet sinch jornals, a raó sis sous y posà moltes tales per desfer lo gran bestiment...* I L, X s. ACM, Fàbrica, Reg. 1783, f. 59 v.

82 QUIROGA CONRADO, M.: “L'arxiu capitular”, a PASCUAL BENNASAR, A.: (coord.): *La Seu...*, 289-295, BARCELÓ CRESPI. M.; ENSENYAT PUJOL G.: *Clergues il·lustrats...*, p. 114. A *V de jener doní a mestre Creus dotze sous y sis per hune loba per la libreria [...]*. ACM, Fàbrica, Reg. 1784, f. 71.

83 [...] *artesonado de casetones y escudos tallados y policromados de filiación renacentista*. GAMBÚS SÁIZ, M.; MASSANET GILI, M.: *Itinerarios...*, p. 31.

84 *Item a XIII de maig doní mestre Pere Tremolet trente sous que li restaven per le scarada de folrar la trona...* I L, X s. [...] *Item a XXXI de maig doní an el serrador per serrar los fusts de las bigas que mencaven a la libreria, per diner sons fills...* I L. *Item dit die doní a mestre Tremolet per mil barcarols claus, vint y tres sous per la libreria, dich...* I L, III s. [...] *Item a II de octubre doní a mestre Jacme Prats per tres cayrats de poll per cobrir lo terredet del arxiu, a raó de quatre sous, valen dotze sous...* XII s. *Item X de dit doní a mestre Miquel Burguera nou sous per cent teules comprà e per lo port doní setze dines*. ACM, Fàbrica, Reg. 1786, f. 124-124v, 105.

85 *Yo Visent Tremolet fuster demunt dit he rebut de vos mossèn Visent Valero prevere sotsobrer les demunt dites pertides que prenen sume de norante vuit lliures, dich LXXXVIII L són a compliment de tot lo preu de la ascarade per la cuberta he feta per la libreria de la Seu, per la qual fo complidement pagat ab lo modo demunt dit. Fet a XIII de jener MDXXXVI. Lo die present y demunt scrit ha feta y firmada diffinitió a la obre lo dit Visent Tremolet de docentes trente y quatre lliures, que és lo preu de la scarada per dita cuberta. Conste en poder del discret en Rafel Mora notari del capitol*. ACM, Fàbrica, Reg. 1786, f. 131; ARM, Actes Notarials, Reg. M886, f. 85v.

CONCEPCIÓ BAUÇÀ DE MIRABÒ GRALLA

degueren constituir un element escenogràfic de primer ordre, i segurament es convertiren en un remot precedent que llavors es desenvoluparia en l'espectacular frontis de Cort.

Ja a dins l'edifici, l'enteixinat de Vicens Tremolet traslladà al primer pis el Renaixement. Albergà la cultura humanista dels canonges, gràcies al treball d'un taller de fusters mallorquins formats entre l'Almudaina i Bellver. Així doncs, reflecteix de nou la històrica relació entre la Seu i les obres reials, en un moment transcendent de canvi. L'èxit d'aquesta coberta en l'arquitectura civil ciutadana es deixà sentir en exemplars posteriors tan semblants com el de la sala capitular del Col·legi de la Mercaderia; però també acabà convivint amb altres variants, entre els quals l'important enteixinat del vestíbul de l'Ajuntament de Palma o els de casals com Can Villalonga, Can Bordils o Can Oleza.⁸⁶

La recerca de cobertes relacionables a la Península constitueix una línia d'investigació oberta. Cal citar al respecte l'enteixinat del Museo Arqueológico Nacional procedent de Vega de Granada, encara amb detalls mudèjars. Però sobretot els exemplars classicistes valencians del Palau del Marqués de dos Aguas i del Palau Vich; els de la Sala de Corts i la Sala Daurada del Palau de la Generalitat Valenciana o el del Colegio de San Gregorio de Valladolid. Amb tot, alguns són posteriors i altres no es troben datats amb exactitud.

En definitiva, la casa de l'Almoïna no es pot entendre més que com a part del conjunt catedralici. Allà hi conflueixen la tradició gòtica, les influències dels mestres d'obres reials, la cultura humanista d'un capítol d'excepció i la primera aportació escultòrica documentada de Joan de Salas sobre una façana.

⁸⁶ DOMENGE MESQUIDA, J.; VIDAL FRANQUET J.: "Construir i...", p. 15. Agraïm les imatges de Can Oleza facilitades per la Dra. Elvira González.

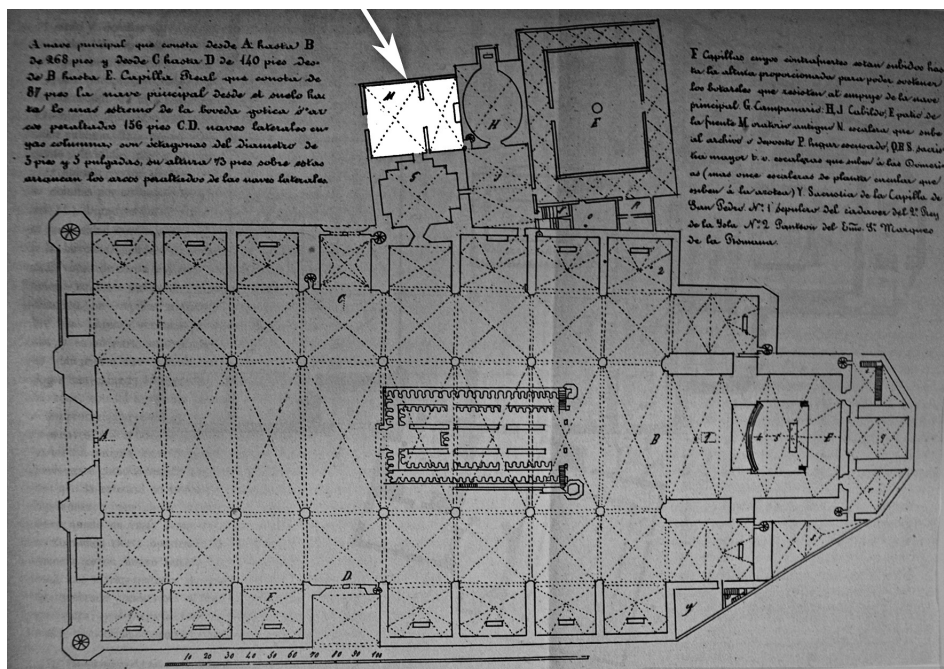

Fig. 1 "M" Oratorio antiguo. PIFERRER, P.: Recuerdos y bellezas de España..., 1842

Fig. 2 La casa de l'Almoïna i la Seu

Fig. 3 Detall del primer pis amb naïa i volada reconstruïda

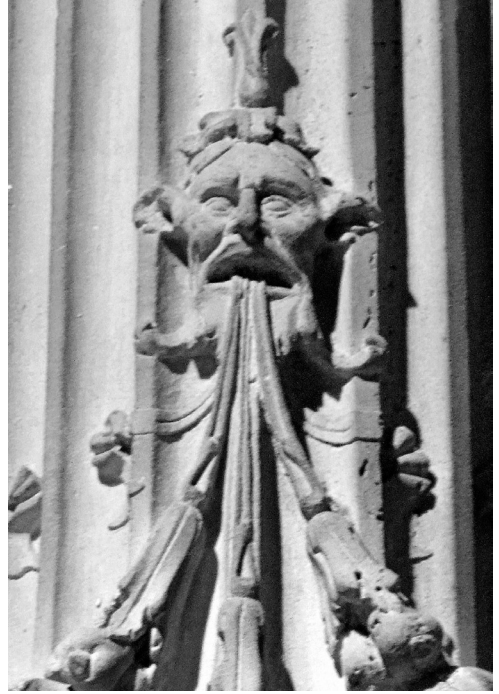

Fig. 4 i 5 Detall peanya i portal major del cor, Joan de Salas

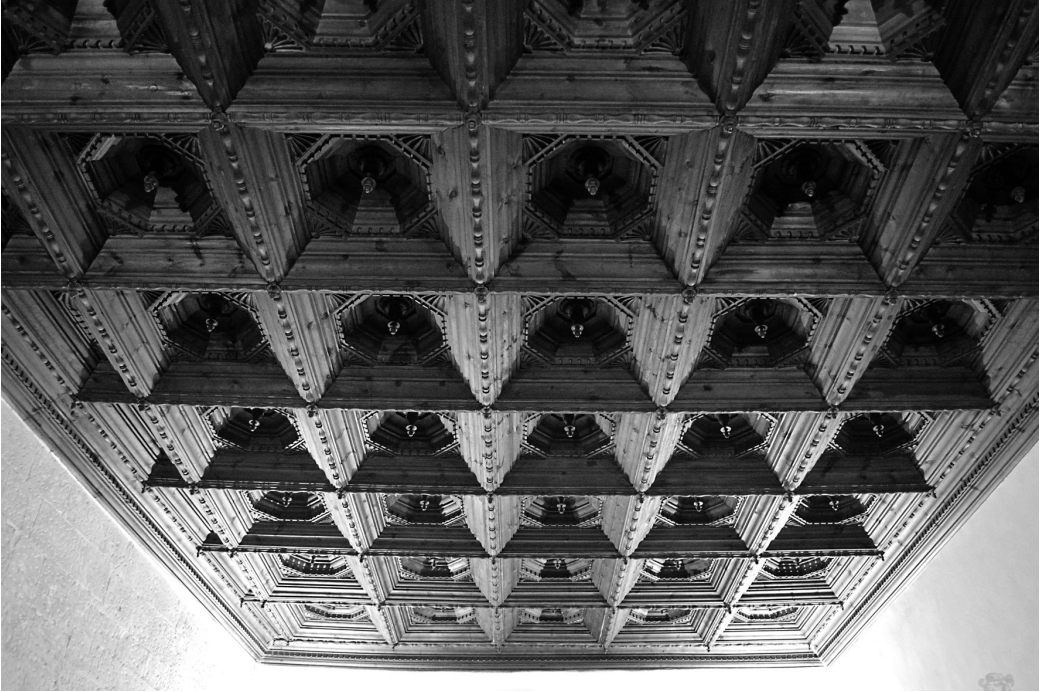

Fig. 6 Enteixinat, Vicens Tremolet

